

Türkiye (İzmir) İktisat Kongresi 95 Yaşında^(*)

Serdar Şahinkaya^(**)

Yazıya, 2018'den bakarken 1923'ü anlayabilmek, değerlendirebilmek için kritik bir soru sorarak başlayalım; *Tarihi kimin kalemiyle yazıyorsunuz ya da kimin gözlüğüyle okuyorsunuz?*

Bu toprakların çocukları, “ateşi ve ihaneti gördü” ve “dövüştü yeni bir âlem için” ve kazandı ve de bu toprakları yeniden yurt yaptı.

1922'nin 9 Eylülünde emperyalizmi, Ege'ye gömdü.

Ortalık yangın yeri idi.

Emperyalizmi İzmir'de denize döken muzaffer orduların başkumandanı Gazi Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları tam beş ay sonra 17 Şubat – 4 Mart 1923 tarihlerinde önceden tasarladıkları **İktisat Kongresini**, Yunan işgaline inatⁱ İzmir'de topladılar.

Bu yazı, Birinciⁱⁱ İzmir İktisat Kongresi'ne dair kimi izleri sürerek hatırlatmalarda bulunmayı ve günümüze ışık tutmayı amaçlamaktadır. İzler esas olarak başkumandan Gazi Paşa'nın Kongreyi açarken yaptığı oldukça ayrıntılı ve çok önemli konuşmasının kurgusu doğrultusunda olacaktırⁱⁱⁱ.

Resim 1: Gazi Mustafa Kemal, Türkiye (İzmir) İktisat Kongresi için gittiği İzmir'de Kongreden bir gün önce İzmirli hanımlarla toplantı yapmıştır, 16 Şubat 1923

Kaynak: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, *İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat – 4Mart 1923*. Stil Matbaacılık A.Ş. 2004.

^(*) Bu yazının ilk biçimi *İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi Dergisi*. Ocak 2016. ss:22-34'de yayınlanmıştır.

^(**)Dr. ADD Bilim ve Danışma Kurulu Üyesi.

“ Milletimiz mazisinden değil, artık istikbalinden mesuldür”^{iv}

Cumhuriyetin kuruluşuna giden sürecin başlangıcı, Ulusal Kurtuluş Savaşı ve Büyük Zaferdir. Bu zafer, mazlum bir ulusun emperyalizm karşısında boyun eğmeyişiştir. Bu zafer, “*Yoksulların Zaferidir*”.

Cumhuriyete ait iktisat politikalarının başlangıç hedefleri, **Türkiye İktisat Kongresi**’ndedir^v. Kongre, 9 Eylül, yani Yunanlıların İzmir’den kovulmasını izleyen beş ay sonra, 17 Şubat – 4 Mart 1923 tarihlerinde İzmir’de ülkenin birçok yerinden gelen, toplumu oluşturan sınıfları, farklı bir ifade ile İşçi, Sanayici, Çiftçi ve Tüccar gruplarını temsil eden 1135 delege ile toplanmıştır^{vi}.

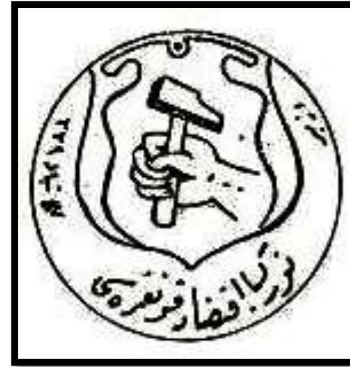
Çiftçi Grubu

Tüccar Grubu

Sanayici Grubu

İşçi Grubu

Resim 2: İktisat Kongresine Katılan Delege Gruplarının Armaları

Kaynak: Gündüz Ökçün, *Türkiye İktisat Kongresi – 1923 İzmir.-Haberler_Belgeler_Yorumlar*. Üçüncü Basılış. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No.471. 1981.

Türkiye İktisat Kongresine ve Gazi Paşa Hazretlerinin Kongre açış konuşmasına değinmek önemlidir. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ‘kökleri’ oradadır. Farklı bir ifade ile dünü anlamada, bugünü kavramada ve yarını oluşturmada oldukça öğretici ipuçları taşımaktadır.

Resim 3: Kongrenin Yapıldığı Hamparsumyan Han, 1974 yılı dış görünüş

Kaynak: İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, *İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat – 4 Mart 1923*. İstanbul, Stil Matbaacılık A.Ş. 2004.

Kongre Başkanlığına Kâzım Karabekir Paşa^{vii}, divan kâtipliğine de İstanbul Millî Türk Ticaret Birliği'nden Ahmet Hamdi (Başar)^{viii} seçilmiş, *Hamparsumyan Han*'ın ikinci katı Kongre'ye tahsis edilmişti. Pek çok izleyici^{ix} yanında Sovyetler Birliği ve Azerbaycan Büyükelçiliklerinden birer diplomat da vardı. Gazi Paşa, sivil giyinmişti ve kalpaklı idi. Başkanlık kürsüsünün sol tarafında maiyetiyle birlikte kendisine ayrılan yere oturdu. Kongre divanının seçiminden sonra açış konuşmasını yapmak üzere kürsüye geldi. Salondakiler sonsuz bir heyecanla kendisini alkışladılar^x.

Aynı günlerde Lozan'da bulunan İsmet İnönü başkanlığındaki Türk delegasyonu ise özellikle *kapitülasyonların kaldırılması ve iktisadi bağımsızlık* için gerilimli bir uğraş vermektedir. Ankara Hükümeti'nin önüne Osmanlı dönemine ait 300 – 400 yıllık hesaplar çıkarılınca da uzlaşma sağlanamamış ve görüşmeler, Gazi'nin bilgisi dâhilinde, 4 Şubat 1923 tarihinde Ankara'nın kendisine dayatılan anlaşma hükümlerini reddetmesi üzerine kesintiye uğramıştır.

Resim 4: Derso ve Kelin'in çizgileriyle Lozan'da Türk Heyeti

Kaynak: Serdar Şahinkaya. "Yollar Dikensiz Gül Bahçesi Değildi: Türkiye (İzmir) İktisat Kongresi (17 Şubat – 4 Mart 1923). Nasıl Toplandı? Kimler Katıldı? Hangi Kararlar Alındı?". Görsel Sunum. İnönü Vakfı. Pembe Köşk. 19 Nisan 2014.

Bu gelişmeler, Kongreyi daha da anlamlı kılmaktadır. Aslında emperyalistler, Lozan'da, askeri olarak zafer kazanmış bir ulusa, devlet kurdurmamak için var güçleri ile bastırmaktadır. İşte Başkumandan Gazi Paşa, bunun nedenlerini de Kongre konuşmasında aşağıdaki şekilde belirtmektedir.

“Efendiler; Görülüyor ki, bu kadar kesin, yüksek ve başarılı bir askeri zaferden sonra dahi, bizi sulha kavuştuktan alıkoyan neden, doğrudan doğruya iktisadi sebeplerdir, iktisadi anlayıştır. Çünkü bu Devlet, iktisadi egemenliğini sağlayacak olursa; o kadar kuvvetli bir temel üzerinde yerleşmiş ve yükselmeğe başlamış olacaktır ki, artık bunu yerinden kımıldatmak mümkün olamayacaktır. İşte düşmanlarımızın, hakiki düşmanlarımızın olur diyemedikleri, bir türlü kabul edemedikleri budur.”

Tartışılan ve kafa karışıklığına yol açan bir soru: İktisat Kongresi, Lozan Konferansı Kesildiği İçin mi Toplandı?^{xi}

Türkiye (İzmir) İktisat Kongresi'nin Lozan görüşmeleri kesildiği sırada toplandığı doğrudur. Barış Konferansı 4 Şubat'ta kesilmiş, Kongre bundan on üç gün sonra, 17 Şubat 1923'te toplanmıştır. Ancak, Kongreye Lozan'daki görüşmeler kesilince karar verilmemiş, Kongrenin toplanması çok önceden, 'Kasım 1922'de kararlaştırılmıştır.

İktisat Vekili **Mahmut Esat Bey** (Bozkurt) ile *“kongreyi İktisat Vekaleti mi Heyeti Vekilemi kararlaştırdı; bir sürü vekil Kongre üyesi seçildi, Meclis toplanamazsa ne olacaktır”* diye bu kararı eleştiren muhalif milletvekili **Ali Şükrü Bey** arasındaki tartışma Meclis tutanaklarına geçmiş ve rahmetli hocamız **Gündüz Ökçün**'ün kitabına da aktarılmıştır.

İktisat Vekli Mahmut Esat Bey, Ali Şükrü Bey'in sorusuna 5 Şubat'ta TBMM'de yanıt verirken, İktisat Kongresi için illere resmi genelgenin *“bir buçuk ay önce”* (yani, Aralık ayında) gönderildiğini; kararın ise, Kasım'da verildiğini söyler ve **Kongrenin kararlaştırılma öyküsünü de şöyle anlatır:**

“(Yurdun bazı bölgelerinde ekonomik incelemelerde) bulunmak üzere bundan bir hayli müddet evvel seyahatim esnasında memleketimin pek çok ihtiyacını yakından gördüm. Ve uzun senelerden beri unutulmuş olan iktisadiyatımız hakkında memleketimiz iktisat âmillerinin bir araya gelerek düşünmelerini, nokta-i nazarlarını (görüşlerini) Büyük Millet Meclisine ve Büyük Millet Meclisi Hükümetine bildirmelerini ve teşebbüs-ü şahsileri (kişisel girişimleri) ile orada yapılması lazım gelen işlere derhal orada karar vererek harekete gelmelerini münasip gördüm. Ve 12 teşrin-i sânide (Kasım'da) Başkumandan Paşa Hazretlerine İzmir'den telgraf çektim. Dedim ki, memleketin iktisadiyatı uzun senelerden beri unutulmuştur. İktisat âmilleri dinlenmemiştir. Bu meslek adamlarını dinlemek ve onların dileklerine göre bir iktisat programı vücade getirmek lâzımdır. Ve bu çok hayırlı olur. Bu hayırlı işin riyaset-i fahriyesini (fahri başkanlığını) kabul eder misiniz? diye sordum. Başkumandan Paşa hazretlerinden cevap aldım. Maâl memnuniye muvafakat ediyorlardı”

Lozan barış konferansı kesildiği için bir kongre düzenlemek ile önceden toplanması kararlaştırılmış bir kongrenin, Lozan görüşmelerinin kesilmesine denk gelmesi birbirinden

farklı şeylerdir. İşte, mevzunun bam teli de budur. Hatta “Lozan kesildiği için kongre toplandı” iddiasının tam tersine, İktisat Kongresi’nin, “barıştan sonra” toplanmasının tasarlandığını ileri sürmek bile olanaklıdır. Çünkü barış konferansının kesilmesi bir yana, bu kadar uzun sürmesi bile taraflarca beklenmeyen bir durumdur.

Resim 5: Gazi Mustafa Kemal ve Türkiye (İzmir) İktisat Kongre Delegelerinden Bir Grup, Kongre Binası önünde, 27 Şubat – 4 Mart 1923

Kaynak: Yaşar Aksoy, “İzmir’de Milli Burjuvazinin Kuruluşu”, *Cumhuriyet’in İzmir’i*. 9 Eylül 2008, Cumhuriyet Gazetesi Eki, s.44.

Bu Kongre, Erzurum ve Sivas Kongreleri Kadar Önemlidir

Amasya Tamimi nasıl Kurtuluş Savaşını başlatan ve bu ‘savaş boyunca güdülen amaç ve esasların’^{xiii} hukuki temel metnini oluşturmuşsa^{xiii}, İzmir İktisat Kongresi de, bir miktar iddialı bulunsa da, 29 Ekim 1923 tarihinde ilan edilecek olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin ve bu cumhuriyetin niteliğini oluşturan iktisadi yapılanmanın ana kurgusu için ciddi birikim yaratmış / sağlamıştır.

Unutulmamalıdır ki, Erzurum Kongresi, Sivas Kongresi her yıl şenliklerle anılırken, üzerlerine bilimsel toplantılar yapılırken, her nedense aynı ölçüde önemli olan Türkiye (İzmir) İktisat Kongresine gereken hassasiyet gösterilmemiştir^{xiv}.

Oysa Gazi Mustafa Kemal Kongreyi açış konuşmasında^{xv};

“ Efendiler, Yüce Kurulunuzla bugün başlamış olan Türkiye İktisat Kongresi çok önemlidir. Çok tarihidir. Nasıl ki Erzurum Kongresi felâket noktasına gelmiş olan bu milleti kurtarmak hususunda Misak-ı Milli’nin ve Anayasanın ilk temel taşlarını sağlamada neden olmuş, etken olmuş öncü olmuş ve bundan dolayı tarihimizde, millî tarihimizde en önemli ve yüksek hatırayı yaratmış ise, kongreniz de milletin ve memleketin yaşantısını sağlayarak, gerçek kurtuluşuna yardımcı olacak kanunun temel taşlarını ve esaslarını ortaya koymak suretiyle tarihte çok büyük bir ad ve çok kıymetli bir yer almış olacaktır.

Bu kadar önemli ve tarihî kongrenizi açmak şerefini bana vermiş olmanızdan dolayı teşekkürler ederim. Ve böyle bir kongreyi yapanlar sizlersiniz. Bundan dolayı sizleri tebrik ederim ”.

değerlendirmesini yaparak, Kongrenin önemini açıkça ortaya koymuştur.

Burayı Yabancı Sermayeye Esir Ülkesi Yaptırtmayız...

1920 Millî Misakı'yla saptanan ulusal sınırlar, savaş meydanında fiilen gerçekleştirilmişti; ama iktisadi egemenlik uğrunda Lozan'daki görüşme masasında hâlâ sürüyordu.

İktisat Kongresi'nin amaçlarından biri, siyasal önderlik ile çeşitli ekonomik gruplar, özellikle de İmparatorlukta yabancı sızmasının aracı olmuş ve Kemalist kadroların uygulamalarına şüphe ile yaklaşan ticaret kesimi arasında amaç birliği bulunduğunu dünyaya göstermekti^{xvi}. Gösterildi de. Kongre de, Milli Türk Ticaret Birliği'nce temsil edilen bu grup, kuvvetli bir milliyetçi tutum aldı. İthal mallarına gümrük resmi konması hakkını savundular, Türkiye'deki yabancı sermayeye tavizler ya da tekel hakları tanınmasına karşı çıktılar, ülkenin karasularında serbest taşımacılık hakkı (*kabotaj*)^{xvii} talep ettiler ve mümkün olduğu kadar kısa zamanda para basma yetkisine sahip bir milli bankanın kurulmasını istediler. Yabancı sermaye, ancak milli ekonomiye yararlı olması koşuluyla kabul edilebilirdi. Kongrede ortaya atılan önlemlerin hemen hepsi tek bir temel hedefe yöneliyordu: ***Bir milli ekonominin kuruluşunu ilerletmek ve doğmakta olan cumhuriyet devletinin sosyoekonomik temelini kısa sürede oluşturacak ekonomik güçleri geliştirmek***^{xviii}.

Bu çerçevede Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın kongre konuşmasındaki '*yabancı sermaye*' ilgili hususu da burada belirtmekte yarar bulunmaktadır:

"Efendiler, İktisadi alanda düşünür ve konuşurken, sanılmasın ki dış sermayeye karşıyız, hayır bizim memleketimiz geniştir. Çok emek ve sermayeye ihtiyacımız var. Kanunlarımıza uymak şartıyla dış sermayelere gerekli teminatı vermeğe her zaman hazırız. Yabancı sermaye çalışmalarımıza eklensin ve bizim ile onlara için yararlı sonuçlar versin fakat eskisi gibi değil. Hakikaten mazide ve bilhassa Tanzimat devrinden sonra yabancı sermayesi memlekette müstesna bir mevkiye sahip oldu. Ve ilmi manasıyla denebilir ki, devlet ve hükümet yabancı sermaye yabancı sermayenin jandarmalığından başka bir şey yapmamıştır. Artık her medeni devlet gibi, millet gibi, yeni Türkiye dahi buna razı olamaz; burasını esir ülkesi yaptıramaz. (Bravo sesleri, alkışlar)."

Bu sözler, son derece açık ve nettir. Lâkin süreç içerisinde kimi çevreler 'cimbızlama' yaparak **sadece** "*sanılmasın ki dış sermayeye karşıyız*" ibaresini adeta bir slogan gibi kullandılar / kullanmaktadırlar.

Bütün Esaslar Ekonomi Programından Çıkmalıdır...

Başta Gazi Mustafa Kemal olmak üzere Cumhuriyet kadrolarının tümü için *herhangi bir iktisadi görüşleri yoktur, onlar sadece kültür devrimcisidir* diyenlere en açık cevap yine Kongre konuşmasındadır:

"Arkadaşlar;

Bence yeni devletimizin, yeni hükümetimizin bütün esasları, bütün programları ekonomi programından çıkmalıdır. Çünkü, biraz önce söylediğim gibi, her şey bunun içinde toplu halde bulunmaktadır. Bundan dolayı çocuklarımızı o şekilde eğitip, öğretmeliyiz. Onlara, o şekilde bir eğitim vermeliyiz ki ticaret, tarım ve sanat dünyasında ve bütün bunların çalışma alanlarında yararlı olsunlar, etkili olsunlar, çalışkan olsunlar, yaratıcı birer organ olsunlar. Bu nedenle eğitim

programımızda, gerek ilk tahsilde, gerek orta öğretimde; verilecek bütün bilgiler, bu görüşe uygun olmalıdır. Maarif programlarımız böyle düzenlenince, devletin diğer şubeleri için düşünülecek programlar da ekonomi programına dayanmaktan kendilerini kurtaramazlar. Esaslı bir program yaparak, bunun üzerinde, bütün milleti aynı uygunluk içinde yetiştirmek ve eğitmek gerekmektedir”

Resim 6: Gazi Mustafa Kemal ve Kazım Karabekir Paşa'nın Kongre için geldikleri İzmir Basmahane Garında karşılanışları
Kaynak: Yaşar Aksoy, "İzmir'de Milli Burjuvazinin Kuruluşu", *Cumhuriyet'in İzmir'i*. 9 Eylül 2008, Cumhuriyet Gazetesi Eki, s.58.

“Emek Misak-ı Millisi” ve “Çalışkanlar Diyarı”

Gazi Paşa'nın Kongre konuşmasında iki kritik önemdeki hususun altı çizilmelidir: 'Sınıfsız toplum' ve 'Emek Misak-ı Millisi'^{xix}. Gazi'nin bu konularda sözlerine değinmeden İzmir'li hemşerimiz Kaptan **Attilâ İlhan**'ın yazdıklarına bir göz atalım:

“(...) Hangi öğrenciye Misak-ı Millî'yi sorsan, Anadolu dikdörtgenindeki Türkiye Cumhuriyeti'nin o ateş, kan ve barut yıllarında kesinleştirilmiş, 'toprak bütünlüğü' nü anlar. Oysa Gâzi Mustafa Kemal'in inkılâp idrakinde 'Üç Misak-ı Millî' birbirini tamamlıyor; böylece, ciddi bir 'uluslaşma' sürecini başlatıyor: İlk Misak-ı Millî, Anadolu'nun toprak bütünlüğü, Osmanlı 'mülkünün' nihayet üzerinde yaşayanlara bir 'yurt' ya da 'vatan' olmasıdır. Ama bu yetmez. O yurttan yaşayan halkın 'mille' dönüşmesi, vazgeçilmez bir şarttır; bu şartın gerçekleşmesi ise diğer iki – ve nedense es geçilen- Misak-ı Millî'ye bağlıdır; İlki 'Sây'ı (Emek) Misak-ı Millî'si, ikincisi 'Maarif Misak-ı Millî'si!. Mustafa Kemal, ilkinde İzmir İktisat Kongresinde adınca söz etmişti.”^{xx}

Bakalım Gazi Paşa neler söylemiş:

“Bizim halkımızın çıkarları birbirinden ayrılır. Sınıflar halinde değil aksine, varlıkları ve çalışmalarının ürünleri ile birbirleri için gerekli olan meslek sınıflarından oluşmuştur. Bu dakikada dinleyicilerim de çiftçilerdir, sanatkârlardır, tüccarlardır, işçilerdir. Bunların hangisi bir

diğerine karşı olabilir. Çiftçinin sanatkâra, sanatkârın çiftçiye, çiftçinin tüccara ve bunların hepsinin birbirlerine ve işçiye muhtaç olduğunu kim inkâr edebilir. Bugün mevcut fabrikalarımızda ve daha da artmasını dilediğimiz fabrikalarımızda kendi işçilerimiz çalışmalıdır. Refah içinde ve memnun olarak çalışmalıdır bütün bu saydığımız meslek sınıfları aynı zamanda zengin olmalıdır ve hayatın gerçek tadını duyabilmelidir ki çalışmak için güç ve kuvvet bulabilsin. Bundan dolayı programdan söz edildiği zaman âdeta denilebilir ki; bütün halk için bir Emek Misak-ı Millî' sidir ve böyle bir Emek Misak-ı Millî'si etrafında toplanmaktan hâsıl olacak siyasî şekil ise, alelâde bir parti niteliğinde düşünülmemelidir”

Yine hemşerimiz Attilâ İlhan, Gazi Paşanın buradaki son cümlesi için diyor ki; **“Son cümle hiç kuşkusuz, CHP’yi “alelâde”, hatta “enayi” bir parti haline getirenler için “yaman bir fırçadır”.**^{xxi}

Ve Gazi Paşa, isteğini, dileğini ve özlemini dile getirmektedir:

“(…) İsteğimiz şudur: Bu memleketin halkı ellerinde örnekleriyle; tarım, ticaret, san’at emek ve sabanın temsilcisi olsun. Artık bu memleket fakir, millet değersiz değildir. Memleketimiz zenginler memleketidir. Bu yeni Türkiye’nin adına ‘çalışkanlar diyarı’ denir. İşte millet böyle bir devir içinde bulunuyor. Kongreniz bir devri yaratacak ve tarihini de yazacaktır. Bu tarih kitabında en büyük makam çalışkanlara ait olacaktır”.

Üç Konuşma, İki Siyasi Çizgi

Ateşle, barutun dans izlerinin henüz silinmediği o tarih dönemecinde toplanan Kongre’ye yansıyan ‘iki anlayışın’, farklı bir ifade ile ‘iki siyasi çizginin’ karşılaştırmalı analizini **Korkut Boratav Hocamız**^{xxii}, Milli Mücadelenin kahramanlarından, özellikle Doğu Cephesinde zafere çok önemli katkılar yapmış olan **Kazım Karabekir** ve Gazi Mustafa Kemal’in konuşmalarındaki fikir planları üzerinden yapmaktadır.

Boratav, aynı zamanda Kongrenin Başkanı da olan **Karabekir**’in yaptığı konuşmanın şu satırları vurgular:

Resim 7: Kazım Karabekir

Kaynak: Serdar Şahinkaya, “Yollar Dikensiz Gül Bahçesi Değildi: Türkiye (İzmir) İktisat Kongresi (17 Şubat – 4 Mart 1923). Nasıl Toplandı? Kimler Katıldı? Hangi Kararlar Alındı?”. Görsel Sunum. İnönü Vakfı. Pembe Köşk. 19 Nisan 2014.

“İktisattan ben şu üç maddeyi temel biliyorum: Birincisi, insanlarımızı, hayvanlarımızı, istihalatımızı iyi koruyalım. İkincisi üretimimizi çoğaltmak, harice satıp para çekmek gerekir. Üçüncüsü pek önemlidir.(...) Sarfiyat ve tüketimi azaltmak, bu hususta özellikle hanımlara büyük görevler düşüyor. Düğünler nedeniyle mahvolan aileler var, moda yüzünden bedbaht kalan aileler var. Moda ve düğünlerle meydana gelen tahripkâr israflardan kaçınmalıyız.”

Fakat, 1923 Şubatında iktisadi sorunlardan Karabekir Paşa'nın anladıklarının ve temsil ettiği zihniyetin bu olduğunu ve bir de Karabekir Paşanın Kongreye son katkısının da, büyük ihtimalle onun kaleminden çıkmış gibi görünen ve yine aynı anlayışı yansıtan Kongrenin *Misak-ı İktisadi* olduğunun da altı çizilmelidir^{xxiii}. Ve unutulmamalıdır ki; Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna ve büyük devrimlere giden sürecin başlangıç noktasında, yeni rejimin yönetimine aday olan kadroların bir bölümünü temsil eden zihniyet, Millî Mücadelenin kahramanlarından biri olan Kazım Karabekir'in bu ifadelerinde kendini göstermektedir.

İkinci Anlayışın Temsilcileri Gazi Mustafa Kemal ve Mahmut Esat Bozkurt ve de “Kılıç – Saban İkilemi”

Mustafa Kemal'in konuşması, aslında, bir büyük devrimcinin geçmişle, yani eski rejimle hesaplaşmasıdır, Fakat, geçmişle hesaplaşmanın bir kolay yöntemi vardır. Bu, Osmanlı İmparatorluğunun çöküş yıllarına odaklanarak yapılabilirdi. Mustafa Kemal, kendi aktif hayatının, canlı izlenim ve yargılarını da kullanarak Abdülhamit'ten başlayıp, Vahdettin'e kadar giden çöküş ve yozlaşma döneminin en açık seçik örneklerini Kongreye katılan delegeye hatırlatabilirdi.

Gerçekten de Gazi Paşa böyle bir yolu seçmemiş ve *doğrudan doğruya düzenin zirve noktasını temsil eden üç büyük sultanla hesaplaşmayı* tercih etmiştir. Çünkü Gazi, sonraki dönemlerde siyasi ve toplumsal çöküntüyü hazırlayan etkenleri Osmanlı İmparatorluğunun oluşumundaki deformasyonda arayacak ve onu vurgulamaya çalışacaktır.

Boratav'ın sadeleştirip, özetlediği satırlar ile sürdürelim;

“Osmanlı tarihinde bütün çabalar, milletin gerçek ihtiyaçlarını karşılamaya değil, kudretli ve azametli padişahların ihtiraslarını tatmine yönelmişlerdir. Mesela Fatih, Selçuklu ve Bizansın da mirasıyla yetinmedi; Garbi Roma İmparatorluğuna da konmak istedi. Mesela Yavuz Sultan Selim, Asya İmparatorluğunu birleştirerek bütün bir İslam ittihadı peşinde koştu. Kanuni Sultan Süleyman Akdeniz’i bir Osmanlı gölü yapma, hatta Hindistan üzerinde nüfuz kurmak gibi bir siyaset takip etmek istedi. Bu ihtirasları hayata geçirmede bütün milleti, toplumun unsur-u aslisini kullandılar. Onları uzun seferlerde, fütuhat meydanlarında kullandılar. Millet kendi yurdunda hayatını sürdürmek için, üretim için çalışmaktan mahrum kılınarak diyar diyar dolaştırılıyor. Bu tacidarlar, milleti böyle diyar diyar dolaştırmakla yetinmiyorlar. Fatihler kılıçla fütuhat yaparken, fetholunan ülke halklarına unsur-u aslinin hukukundan birçok şeyleri onlara bahşediyorlar; imtiyazlar veriliyorlardı. Onlar da kendilerine verilen imtiyaz ve muhtariyetler sayesinde sabanlarına yapışıyorlar ve çalışıyorlardı. Kılıçla fütuhat yapanlar, sabanla fütuhat yapanlara binnetice terk-i mevki etmeye mahkûmdur. Kılıç kullanan kol yorulur; fakat saban kullanan kol kuvvetlenir ve her gün daha çok şeye sahip olur”.

Kılıç - saban ikilemi, Mustafa, Kemal’in iyi bilinen bir ifadesidir; ama ifadenin dayandığı arka plandaki analiz daha da önemlidir. Osmanlı düzeniyle hesaplaşmasını doğrudan doğruya Osmanlı tarihinin en yüce, en övgüye layık görülen üç büyük sultanını hedef alarak yapmasını öğretici bulan Korkut Hoca, devamla; “bununla yetinmiyor, emperyalizmin tarihiyle ilgili Kanada örneğini veriyor. Mustafa Kemal’e göre Fransızlar Kanada’yı kılıçla fethetmeye çalışırken İngilizler üretimle fethetmeye çalıştılar ve muvaffak olan İngilizler olmuştur. Bu benzetme, daha sonraları, emperyalizmin tarihçilerince Amerika kıtasında İspanyol ve İngilizlerin sömürgeleşme politikalarındaki farklılık vurgulanarak yapılan analizle çakışmaktadır.

Dikkat ediniz, kılıç - saban ikilemini yapıp sabandan yana tercihini yapan kişi, bir halk hareketi olduğu kadar, büyük bir savaşın da lideridir; Millî Mücadelenin muzaffer komutanıdır. Yani, kılıçla, beş ay önce Yunanlıları İzmir’de denize dökken kişi, bu tespiti yapacak analiz gücünü, kavrayış gücünü ve devrimci perspektifi Kongreye gelen 1.135 kişilik heyete intikal ettiriyor.

Ve yine Boratav aynı yorumunda, “1923 Şubatında İzmir’de sergilenen bu iki zihniyet, Türkiye toplumunun, Türkiye Cumhuriyetinin tarihinin büyük şansını gösteriyor. Millî Mücadelenin liderliği Karabekir Paşa’nın temsil ettiği zihniyete tabi ve teslim olsaydı, Türkiye’nin yirminci yüzyıl tarihinin nasıl seyredebileceğini (...) en azından bir senaryo olarak Millî Mücadele sonunda yeni Türkiye toplumunu oluşturacak zihniyetin, Mustafa Kemal’in değil, Kazım Karabekir’in temsil ettiği zihniyet olması” halini düşünmemiz lazım geldiğinin de haklı olarak altını çizmektedir.

Kongreyi toplama fikrinin mimarı, İzmirli hemşerimiz ve dönemin genç İktisat Vekili **Mahmut Esat Beyin**, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın konuşmasının temel vurgusunu perçinleyen konuşmasına da satır başlarıyla bir göz atmak ve bir hakkı teslim ederek tarihe yeniden not düşmek önemlidir. Önelimdir zira Mahmut Esat Bozkurt hakkında 'derin tarihçilerin' mesnetsiz karalamalarına da bir yanıt oluşturacaktır.

“Aziz Türkiye'nin öz evlatları, hoş geldiniz, güzel Türkiye'nin ameleleri, san'atkârları, çiftçileri ve tacirleri hoş geldiniz, hür ve müstakil güzel yurdun yorulmaz cesur emekçileri, hayatını dişleriyle, tırnaklarıyla kazanan ve şimdi hürriyet ve istiklâl yolunda şehit düşen yavrularının nerelerde gömülüüp kaldığını bilemeyen, bir kırık mezar taşında fatiha okuyabilmek imkânın bile bulmayan çilekeş Türk hanımları hoş geldiniz (sürekli alkış sesleri). Amele hanımlar, hoş geldiniz. Gelecek sene adedinizin daha çok olmasını dilerim”

Buraya dikkat isterim; **bu sözlerin sahibine ırkçı ve faşist diyenlerin yüzleri hiç kızarmaz mı?**

Resim 8: Mahmut Esat Bozkurt

Kaynak: Serdar Şahinkaya, “Yollar Dikensiz Gül Bahçesi Değildi: Türkiye (İzmir) İktisat Kongresi (17 Şubat – 4 Mart 1923). Nasıl Toplandı? Kimler Katıldı? Hangi Kararlar Alındı?”. Görsel Sunum. İnönü Vakfı. Pembe Köşk. 19 Nisan 2014.

Mahmut Esat Bey, mevcut iktisadi duruma ait meselelere girişmeden önce, iktisadi tarihimizi dört ana döneme ayırır;

“ (..) 1.Osmanlı İmparatorluğunun tesisinden Hilafetin intikaline kadar. 2)Hilafetin intikalinden Tanzimat’a kadar, 3)Tanzimat’tan Teşkilât-ı Esasiye devrine kadar, 4)Yeni Türkiye ve Teşkilât-ı Esasiye devri”

Her bir dönemin ana özelliklerini belirleyerek, İmparatorluğun gerileyiş ve çöküşüne dikkat çeken Mahmut Esat, dördüncü devrin *“yeni bir devir, millet hâkimiyeti, Teşkilat-Esasiye devri”* olduğunu vurgulamaktadır. Esat Bey’e göre, *“hâkimiyeti milliye, milli hâkimiyet-i iktisadiye”* dir. Çünkü *“böyle olmazsa, hâkimiyeti milliye ‘serap’ olur”*.

Teşkilât-ı Esasiye devrini de aşağıdaki biçimde tanımlar;

“gözyaşlarını silen, çalışanları efendi yapan, köylüyü mesut kılan, yeni Türkiye’yi iktisaden bir mamure haline getiren devir”.

Mahmut Esat Bey konuşmasını, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun geçmiş düzenden farklarını, batıdaki gelişmeler ve büyük Fransız İhtilalinden örneklerle sürdürür. Yeni Türkiye’de takip edilecek iktisadi sistemin / siyasetin, bugünkü sistemlerin hiç biri ile aynı olmayacağını altı çizilirken, *memleketin tarihine ve ihtiyacına uygun ve özgün bir model* oluşturulması fikri ön plandadır.

“Biz iktisat meslekleri tarihinde mevcut mekteplerin hiç birine mensup değiliz. Ne (bırakınız geçsinler, bırakınız yapsınlar) mektebine, ne de sosyalist, komünist, etatist veya himaye mekteplerinden değiliz. Bizim de, yeni Türkiye’nin yeni iktisadî manasına göre yeni bir iktisat mektebimiz vardır. Buna ben Yeni Türkiye İktisat Mektebi diyorum. Yukarıda zikrettiğim mekteplerden hiçbirine mensup olmamakla beraber memleketimizin ihtiyacına göre bunlardan istifade etmeyi de ihmal etmeyeceğiz. Yeni Türkiye muhtelit (karma) bir iktisat sistemi takip etmelidir. İktisadî teşebbüs kısmen devlet ve kısmen teşebbüs-ü şahsi tarafından deruhte edilmelidir. Mesela, büyük kredi müessesatını sanayi teşebbüsasını ilâh. Devlet idare edecektir. Çünkü memleketimizin iktisadi vaziyeti buna istilzam ediyor.”

Görüldüğü gibi seçilecek iktisadi sistem, **karma iktisadi sistemdir**.

Mahmut Esat, Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın konuşmasındaki tematik çerçeveye birebir tekabül eder biçimde **sınıf** ve **yabancı sermaye** meselesini de;

“(..) dün olduğu gibi bugün de, bizde iktisadî manasıyla mütebellir bir sınıf meselesi mevcut değildir. Biz de tüccar da, çiftçi de, sanayî erbabı da amele de bütün iktisat âmillerimiz doğrudan yabancı sermayenin esir ve hizmetkârıdır. Bütün bu iktisat zümrelerinin birleşmesi, kendilerini teşkilâta bağlaması lâzımdır.

Zannedilmesin ki bu cihete işaret ederken yeni Türkiye İktisat Mektebinin ecnebî sermayesine karşı bir taassubu, bir husumeti ve adâveti vardır. Hayır, biraz evvel Paşamızın dedikleri gibi biz Türkiye’yi, iktisadiyatını bir esirler ülkesi halinde ecnebî sermayesinin eline terk ve tevdi edemeyiz. Fakat memleketimizde meşru bir surette kazanmak ve yaşamak isteyen yabancı sermayesine kanun ve nizamlarımızı tâbi olmak üzere Türkiyelilerden fazla bir imtiyaz, bir hile ardında koşmamak şartıyla memleketimizde her türlü teşkilâtı, hatta diğer milletlerin gösterdiği kolaylıkları irae etmeye her zaman hazırız” şeklinde değerlendirmektedir.

Konuşmasının sonunda **cehaletin tasfiyesinin çok önemli** olduğundan bahseden Esat Bey, ‘**Çalışkanlar Diyarı**’ nı şu sözlerle tarifler;

“Yeni Türkiye, sabanın, çekicin, sây’in, zekâ ve liyâkatin hakkını, hürriyet ve istiklalini istiyor ve cidâlini, öne çıkaracak harici ve dahili her kuvveti yıkmaya kâdir olabilecek bir surette yapıyor”.

Kongre Kararları: Bir Toplulaştırma

Kongreye katılan sanayici, çiftçi, tüccar ve işçi grupları tekliflerinin karara dönüşenleri, Kongreye katılan heyetlerce oybirliği ile alınan yabancı sermayeye dair esaslar ve de Misak-ı İktisadi Esaslarının toplamı 291 maddeden oluşmaktadır. Bu maddelerin çoğu ileride kurulacak olan Cumhuriyet Halk Fırkası’nın (CHF) programını oluşturacaktır.

	Kararlaştırılan Madde Sayısı	(%)
Misak-ı İktisadi Esasları	12	4.12
Sanayiciler	26	8.93
Tüccarlar	126	43.30
Çiftçiler	83	28.52
İşçiler	34	11.68
Yabancı Sermaye Esasları	10	3.44
Toplam Kararlaştırılan Madde Sayısı	291	100

Kararlaştırılan madde sayı ve yüzdelerinden hareketle, dönemin hâkim iktisadi aktörlerinin öncelikle tüccarlar ve sonrada çiftçiler olduğunu saptayabiliriz. Gerice tarımsal yapıların olduğu kırsallıkta, yoksul çiftçiler ve kârlarından taviz vermeden fiyatları insafsızca belirleyen tüccar sınıfının olduğu bir Türkiye resmi yeterince nettir.

Sonuç yerine;

- İzmir İktisat Kongresi’nin önümüze koyduğu önemli şey şudur: 1923 Türkiye’si’nin ekonomisi nasıldır?
- Kongre, Türkiye’nin önündeki sorunların tümünü resmetmiştir; her alanda, ama her alanda. Günümüzde yapılan, yapılacak olan “kongrelerin” hiç birinde toplumsal katmanların / sınıfların birlikte olup taleplerini tartıştığı bir ortam ne yazık ki olmamıştır.
- Özellikle batısı, yıkılmış ve yakılmış bir ülke vardır. Karayolu neredeyse yoktur, demiryolları yabancı kumpanyalardadır, deniz ticareti yabancıların elindedir, tütün (Reji) yabancı tekeldir, köylerde temel sorun “asayiş”tir, bunun için köylerin birleştirilmesi önerilmektedir. Tarımsal toprak yoktur, tarım aletleri yoktur, makine yoktur, telgraf, telefon, posta yoktur, ölçü ve tartılarda birlik yoktur, sigorta yoktur, yasa yoktur vs...
- Bilgi yoktur. “eğitimsizlik”, en büyük sorundur. **Her “sınıf” kendi alanında eğitim kurumları kurulmasını ister ve bu diğer sınıflarca oybirliği ile kabul edilir, yetmez köylere okul, bu okula ziraat bahçesi, orada öğrencilere şu kadarı sebze, şu**

kadarı meyve olmak üzere fiili tarım öğretilmesi ve yükseköğrenim gören herkesin bir yıl zorunlu olarak köylerde öğretmenlik yapması istenir. ***Bu aydınlanmacı eğitim ile ilgili taleplerin 2018 Türkiye'sinden ne kadar uzağa düştüğü yeterince aşikâr değil midir?***

- “**Gümrük istiklali**”, tüm sınıfların oybirliği ile istediği şeydir. Kabotaj hakkı da, yabancı tekellerin kaldırılması da oybirliğiyle kabul olunur. AB ile 1996’ de imzalanan Gümrük Birliği Anlaşmasını tek taraflı bağlayıcılığı düşünüldüğünde aynı talep yeniden haykırılmalıdır.
- Her sınıf, vergide, resimde indirim, belirli süre vergi ödememe ayrıcalığı ve devlet desteği ister, diğer sınıflar destekler vs... Her sınıf “kredi” desteği ve bir ihtisas bankası ister. Evet, Türkiye birer birer işlevsiz kıldığı ve de sattığı kamusal sermayeli sektörel ihtisas bankalarını (*Etibank, Emlak Bankası, Denizcilik Bankası, Devlet Yatırım Bankası*) yeniden kurmalıdır. Zira sanayileşmesini başarı ile tamamlamış ülke örnekleri ortadır. Ve başarının arkasında mutlaka *yol gösterici sektör ve yatırım planlaması* ve de *ihhtisas bankacılığı* yatmaktadır.
- Hiçbir sınıf yabancı sermayeye karşı değildir ama bütün sınıflar yabancı sermayenin tekel olarak gelmemesini, ülke yasalarına uymasını ve ülkeyi sömürmemesini ister. Bu yakıcı talep günümüz Türkiye’sinde yabancı sermaye giriş ve çıkışlarına dair yeni düzenlemeler tasarımına esin kaynağı olabilir, hatta olmalıdır.
- İzmir İktisat Kongresi’ni “şucu, bucu” diye yaftalamak yerine, “1923 iktisadının net fotoğrafı” ve daha ilân edilmemiş bir cumhuriyeti bekleyen iktisadi sorunların ve çarelerin neler olduğunu belirleyen bir “*modus vivendi*”dir.
- Unutulmamalıdır ki İzmir İktisat Kongresi’nden az önce (6 Aralık) Mustafa Kemal “*halkçılık ilkesine dayanan bir parti kuracağımı*” açıklamış ve partinin programının oluşturulması için “herkes”ten yardım istemiştir. İzmir’de ortaya konulan da, Kongre’nin yapılış amacı da budur

B i t i r i k e n.....

Tarihi, kimin kalemi ile yazıyorsunuz? Ya da kimin gözlüğü ile okuyorsunuz?

İşte kritik soru dün de, bugün de budur!...

İzmir: 17 Şubat (1)339
açıldığı gün
saat 10

Bütün Türkiye'nin ziraat, sanayi, ticaret ve işçi zümrelerinden müntehap (seçilmiş) binyüzotuzbeş murahhasın iştiraki ile İzmir'de in'ikâd eden (toplanan) ilk Türkiye İktisat Kongresinin müttefikan tespit ve kabul ettiği Misak-ı İktisadi esaslarıdır:

Madde 1- Türkiye; millî hudutları dahilinde lekesiz bir istiklâl ile, dünyanın sulh ve terakki unsurlarından biridir.

Madde 2- Türkiye halkı millî hâkimiyetini; kanı ve canı pahasına elde ettiğinden, hiçbir şeye feda etmez ve millî hâkimiyete müstenit olan (dayanan) Meclis ve Hükümetine daima zahîrdır (yardımcıdır).

Madde 3- Türkiye halkı, tahribat yapmaz; imar eder. Bütün mesai, iktisaden memleketi yükseltmek gayesine matuftur.

Madde 4- Türkiye halkı, sarfettiği eşyayı mümkün mertebe kendi yetiştirir. Çok çalışır; vakitte, servette ve ithalâtta israftan kaçır. Millî istihsali temin için icabında geceli gündüzlü çalışmak şiarıdır.

Madde 5- Türkiye halkı, servet itibariyle bir altın hazinesi üzerinde oturduğuna vâkıftır. Ormanlarını evlâdı gibi sever, bunun için ağaç bayramları yapar; yeniden orman yetiştirir. Madenlerini kendi millî istihsali için işletir ve servetlerini herkesten fazla tanımağa çalışır.

Madde 6- Hırsızlık, yalancılık, riya ve tembellik en büyük düşmanımız, taassuptan uzak dindârâne bir salâbet (sebat, manevi kuvvet) her şeyde esasımızdır. Her zaman faydalı yenilikleri severek alırız. Türkiye halkı, mukaddesatına, topraklarına, şahıslarına ve mallarına karşı yapılan düşman fesat ve propagandaların(d)a(n) nefret eder ve daima bunlarla mücadeleyle bir vazife bilir.

Madde 7- Türkler, irfan ve ma'rifet âşığıdır. Türk her yerde hayatını kazanabilecek şekilde yetişir; fakat her şeyden evvel memleketinin malıdır. Maarife verdiği kudsiyet dolayısıyla (Mevlûd-i Şerif), kandil gününü, aynı zamanda bir kitap bayramı olarak tes'îd eder (kutlar).

Madde 8- Birçok harpler ve zaruretlerden dolayı eksilen nüfusumuzun fazlaşmasıyla beraber sıhhatlerimizin, hayatlarımızın korunması en birinci emelimizdir. Türk, mikroptan, pis havadan, salgından, pislikten çekinir; bol ve saf hava, bol güneş ve temizliği sever. Ecdat mirası olan binicilik, nişancılık, avcılık, denizcilik gibi bedenî terbiyenin yapılmasına çalışılır. Hayvanlarına da aynı dikkat ve himmeti göstermekle beraber, cinslerini düzeltir ve miktarlarını çoğaltır.

Madde 9- Türk, dinine, milliyetine, toprağına, hayatına ve müessesâtına (kurumlarına) düşman olmayan milletlere daima dosttur; ecnebi sermayesine aleyhtar değildir. Ancak, kendi yurdunda kendi lisanına ve kanununa uymayan müesseselerle münasebette bulunmaz. Türk, ilim ve sanat yeniliklerini nereden olurla olsun doğrudan doğruya alır ve her türlü münasebette fazla mutavassıt (aracı) istemez.

Madde 10- Türk, açık alın ile serbestçe çalışmayı sever; işlerde inhisar istemez.

Madde 11- Türkler hangi sınıf ve meslekte olurlarsa olsunlar, candan sevişirler. Meslek, zümre itibariyle el ele vererek birlikler, memleketini ve birbirlerini tanımak, anlaşmak içi seyahatler ve birleşmeler yaparlar.

Madde 12- Türk kadını ve hocası çocukları İktisadi Misaka göre yetiştirilir.

Kapandığı gün, 4 Mart 339
Saat 11.15

ميثاق اقتصادى

العدد: ١٧ - تبليغ - ٢٢٩ - ١٩١٧
 بونون توركيانين تازى ميثاقى تجارت و بايجى
 (مهرلندن منتخب ١١٣٥) سرخسك اشترا تبه
 از ميرهه: القاد اين ايلك (توركيان الصاد
 اولفردى) ملكه ميثاقى تقيت و قبول ايتدي
 (ميثاق اقتصادى) اساسلير

ماده ١ - توركيانلى حدودلى داخنده
 لكسز بر استقلال ايله، دنياك صبح و نول
 هصرلندن بريد.

ماده ٢ - توركيانلى خلق مى حاكومتى، قان
 و جان چاسته ائله اشدكندن، هيج بر شيت
 بيدا ايتمز و ولى حاكمته ميئند اولان مجلس
 و حكومته دائما ظهر دوز.

ماده ٣ - توركيانلى: تخزيات باهازه
 همار ايدر. بونون مشاي: اقتصاداً مملكتى
 بركه لئك قايسته مملوندر.

ماده ٤ - توركيانلى: صرف ايتدي
 اشياى ممكن سرته كندى بيشه برز. چوق
 چالشيرو و ننده، زونده وادخالتمه ائرادن
 قاجار، مى استحصالى تايمين ايجون ايجانده
 ليجه كونولولى چالشيرو شماريدر.

ماده ٥ - توركيانلى: ثروت اعتباريله
 بر آتون خريستى اوزرتمه اولور ديشنه وانفدر.
 اورماليرى اولادى كيمه ودر. بوئن ايجون
 لئاج باراملرى بايار، بكيمل اورمال بيشه برز.
 مستليرى كندى مى استحصالى ايجون ايشه تير
 وزولترى هر كس دن مننه حاجده چالشيرو.

ماده ٦ - خيرسزلى، الالميلق، ديا و نيلك
 اكيوروك دوشايير، نصيب اولوزاق ديشه اراتد
 بر صلايت هر مينه اساس زور. هر زمان قاندى
 بكيمل كرى سوده روك اكيوروك توركيانلى مقدسانده
 ملور اطرئنه، شخصلرئنه و مالرئنه قارمى ايلان
 دولان لئساد و پروفاغاندازئنه نرته ايدو رودائما
 بوغله مجادله ي پروفاغاندازئنه ايلان.

ماده ٧ - توركلر مرقا و معرفت طائفة دير.
 تورك، هر برده حياتى قازانه يلكه شكده
 بيشه، نطق مرشيدن اول مملكتك ماليدر.
 مبارزه و برديكى نديت دولايه سيله (مولف شريف)
 لتديل كوتى، هين زمانده بر كساب بارمى
 اوله رن نصيب ايدور.

ماده ٨ - بر چوق حريز و ضرور ترون
 دولاي اكيهون نوسوزك نضه لائياس ايله
 برابر صحتلرئنه، حيا نلرئنه توركيانلى اك
 ركمى ائلمزدر. تورك، بقر و بدن، پس
 مواد، سالتيدن و سلكدن چكيير. بول
 رسال هوا بول كونى و نيمرلكى سوده روك اجد
 ميران اولان بيجيك، نئاشيلق، آ و ميثاق
 و كوجيك كيمى بدن ريبك بايلسانه چالشيرو
 حيوانلرئنه هين دفت و هين كوسلرئنه براد.
 بيلسزلى دورلئير و مقدارلرئنى چورخالئير.

ماده ٩ - تورك، ديك، ملئنه، ملور اهد
 شيايه و مؤسسانه دوشاي اولايان ائتره دانك
 دوستدز، اجنى سرمايه سته علم بارداكلير.
 آجاق كندى بوزنده كندى لسانه و قانوته
 اورمالان مؤسسه لئنه مناسبه بولونماز. تورك
 علم و صنعت بكيمل كرى نرده دما و لورسه اولسون
 دورلرودن دورلروديه ايلر هر دورلرؤ مناسبه
 نضه متوسط ايتمه ز.

ماده ١٠ - تورك آجاق اين ايله سر بيشه
 چالغايه سه و سوره ايشلرده انحصار ايتمه ز.

ماده ١١ - توركلر، هانك، صلب
 و سلكنده اولور لسه اولسونلر. چالده سه و نيلر
 لئك، زمره اعتباريله اله و و روك رلكر.
 مملكتى و برلرئنى طابئق، آ تلاشلق ايجون
 باحظر و رلئنه لول بازلر.

ماده ١٢ - تورك قاندى و خواجه سهر.
 چوقلرئنى اقتصادى مثاله كوره بيشه برز.
 اوتوزده ماده ٢٢٩ - ١٩١٧ - ١٩١٧

ايلك (توركيانلى اقتصاد اولفردى)
 هين ميثاقى نامنه قوبولرؤ زئنى

كاظم قره بگر

İktisadi misak metnini içeren bir gazete kúpürü

Kaynaklar

- Ahmad, Feroz. *İttihatçılıktan Kemalizme*, çev. Fatmagül Berktaý Baltalı. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1996.
- Aksoy, Yaşar. “Kurtuluş Savaşı Ekonomisi”. *Gülten Kazgan’a Armağan – Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004, s.103–117.
- *Kurtuluş Savaşı Işığında İzmir İktisat Kongresi*. Ankara: Maya Matbaacılık, 1992.
- Aralof, İ.Ş. *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları*. çev. Hasan Ali Ediz. İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Kitapları, 1997, C.2.
- Bilsel, Cânâ. “Bir Şehir Küllerinden Yeniden Doğuyor: Cumhuriyet Symrna’sının Kuruluşu” *İzmir 1830 – 1930 Unutulmuş Bir Kent mi?* İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s.239 -257.
- Boratav, Korkut. *Türkiye’de Devletçilik*. İstanbul: Gerçek Yayınevi,1982.
- Dünden Yarına Atatürk ve Atatürkçülük*. Açık Oturum. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi. Yayın No:594, 2007.
- Georgeon, François. “Kurtuluş Savaşı Sonrası Türkiye’nin Sanayileşmesi Sorunu 1923 – 1932.”. *Osmanlı – Türk Modernleşmesi: 1900 – 1930* çev. Ali Berktaý. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2006, s.187 – 199.
- Hafızoğulları, Zeki. “İzmir İktisat Kongresi Görüşler ve Değerlendirmeler” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. C. XVI. S.46. (2000), http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&I_cerikNo=317. Erişim Tarihi: 10 Temmuz 2007.
- İlhan, Attilâ. *Hangi Atatürk*. V. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.
- Ertuğrul, İter, *Cumhuriyet Kurulurken Devletçiliğin Ayak İzleri*. Telgrafhane Yayınları. Ekim 2017. Ankara.
- İnan, Afet. *İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat - 4 Mart 1923*, Ankara: Türk Tarih Kurumu. XVI. Dizi, 1982.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, *İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat – 4Mart 1923*. İstanbul, Stil Matbaacılık A.Ş. 2004.
- Karabekir, Kâzım. *İktisat Esaslarımız – Hatıra ve Zabitleriyle 1923 İzmir İktisat Kongresi*. 1.Baskı İstanbul: Emre Yayınları, 2001.
- Kemal, Gazi Mustafa. “İzmir İktisat Kongresini Açış Nutku” *Atatürk’ün Bütün Eserleri*1923, Cilt:15. Birinci Basım. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2005, s.138 – 148.
- Koraltürk, Murat. ed *Ahmet Hamdi Başar’ın Hatıraları ‘Gazi Bana Çok Kızmış’ Cilt 1*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.
- Kryajin, V.A. Gurko. *Yeni Türkiye’nin Doğuşu 1923 – 1924 Yazıları*. Çev. Kayhan Yükselen. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2008.
- Kurmuş, Orhan. “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sanayinin Korunması Sorunu ve Ticaret Sermayesinin Tavrı” *Sanayi Kongresi 1976*. Ankara: Makina Mühendisleri Odası. Yayın No: 106/1, 1977, s. 1–20.
- Kuruç, Bilsay. *Mustafa Kemal Döneminde Ekonomi*. Birinci Basım Ankara: Bilgi Yayınevi, 1987
- Dünden Yarına Atatürk ve Atatürkçülük*. Açık Oturum. Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 2007.
- Mütercimler, Erol. *Fikrimizin Rehberi Gazi Mustafa Kemal*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2008.
- Ökçün, Gündüz. *Türkiye İktisat Kongresi – 1923 İzmir.-Haberler_Belgeler_Yorumlar*. Üçüncü Basılış, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1981.
- Soysal, Mümtaz, “*Anayasaya Giriş: İter Ertuğrul, Mümtaz Soysal’ın ve Kitabın Yargulanışı*”. İmge Yayınları. Ankara. 2011,
- Şahinkaya, Serdar. *Gazi Mustafa Kemal ve Cumhuriyet Ekonomisinin İnşası*. ODTÜ Yayıncılık. Ankara. Haziran 2009.
- “*Yollar Dikensiz Gül Bahçesi Değildi: Türkiye (İzmir) İktisat Kongresi (17 Şubat – 4 Mart 1923). Nasıl Toplandı? Kimler Katıldı? Hangi Kararlar Alındı?*”. Görsel Sunum. İnönü Vakfı. Pembe Köşk. 19 Nisan 2014. www.ismetinonu.org.tr

Son Notlar

ⁱ Yaşar Aksoy, Prof. Dr. Gülten Kazgan'ın Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi kitabına dayanarak Kazgan hocanın : **“Cumhuriyet hükümeti İzmir’de İktisat Kongresi’ ni boşuna toplamıyordu; bu adeta İzmir’in yaşadığı Yunan işgaline bir tepki gibiydi”** sözlerini bir kere daha kayıtlara geçiriyor. Yaşar Aksoy, “Kurtuluş Savaşı Ekonomisi”. *Gülten Kazgan’a Armağan – Türkiye Ekonomisi* içinde. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları No:79, 2004), s. 103–117.

ⁱⁱ İkinci İzmir İktisat Kongresi: 2 – 7 Kasım 1981. Teması: Dışa Açılma.

Üçüncü İzmir İktisat Kongresi: 4 – 7 Haziran 1992. Teması: Globalleşme ve Türkiye.

Dördüncü İzmir İktisat Kongresi: 5 – 9 Mayıs 2004. Teması: AB’ye Tam Üyelik.

Beşinci İzmir İktisat Kongresi: 30 Ekim – 1 Kasım 2013. Teması: Küresel Ekonomik Düzendeki Türkiye Ekonomisi.

ⁱⁱⁱ Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Türkiye İktisat Kongresindeki konuşmasının (*Nutukları’nın*) tam metni için bakınız: Afet İnan, *İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat - 4 Mart 1923*; Yaşar Aksoy, *Kurtuluş Savaşı Işığında İzmir İktisat Kongresi*. (Ankara: Maya Matbaacılık, 1992 yılında 3. İzmir İktisat Kongresi esnasında dağıtılan kitap); İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, *İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat – 4 Mart 1923*, s.45 – 54; Gündüz Ökçün, *Türkiye İktisat Kongresi – 1923 İzmir.-Haberler_Belgeler-Yorumlar*, s.243 – 257; Gazi Mustafa Kemal, “İzmir İktisat Kongresini Açış Nutku” *Atatürk’ün Bütün Eserleri 1923*, Cilt:15. Birinci Basım. (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2005), s.138 – 148. Serdar Şahinkaya. Gazi Mustafa Kemal ve Cumhuriyet Ekonomisinin İnşası. ODTÜ Yayıncılık. Ankara. Haziran 2009

^{iv} Türkiye (İzmir) İktisat Kongresi’nin temel vurgusudur.

^v Özellikle birinci elden kaynaklar, belgeler için mutlaka bakınız: Gündüz Ökçün, *Türkiye İktisat Kongresi – 1923 İzmir.-Haberler_Belgeler_Yorumlar*. Üçüncü Basılış, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No.471, 1981.

^{vi} “Kongre’nin önce Karataş’ta bulunan İttihat ve Terakki Mektebi binasında toplanması gündeme gelmiş, ancak buranın yetersiz kalacağı düşüncesi ile Gümrük civarında İkinci Kordon’da bulunan ve daha önceleri Osmanlı Bankası’nın deposu olarak kullanılan Aram Homparsoman (Hamparsumyan) mağazaları tercih edilmiştir. Bu binanın yedi bin kişiyi alabilecek kapasitede olduğu belirtilmektedir. Kongre, Gümrük - Kemeraltı Camii arasını birleştiren 853 Sokak ta toplanmıştır” İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, *İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat – 4 Mart 1923*. Stil Matbaacılık A.Ş. 2004. İstanbul.

^{vii} Kâzım Karabekir Paşa’nın Kongre ile ilgili hatıra ve zabıtlarının yer aldığı kapsamlı bir yayın için mutlaka bakınız: Kâzım Karabekir *İktisat Esaslarımız – Hatıra ve Zabıtlarıyla 1923 İzmir İktisat Kongresi*. 1.Baskı Emre Yayınları: 94, Cumhuriyet Tarihi Dizisi: 35, 2001. İstanbul.

^{viii} Kongre Divan Katibi Ahmet Hamdi Başar’ ın (*Limancı Hamdi*) İktisat Kongresi hakkında yazdıkları için Murat Koraltürk, (ed) *Ahmet Hamdi Başar’ın Hatıraları ‘Gazi Bana Çok Kızmış’* Cilt 1. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 186, 2007.

^{ix} Kongre “davetli” izleyicileri arasında Sovyetler Birliği Büyükelçisi Aralof ve Azerbaycan Büyükelçiliğinden diplomat Abilof “yoldaş” ta buluyordu. İ.Ş. Aralof, *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları*. çev. Hasan Ali Ediz. Cumhuriyet Gazetesi Kitapları, 1997, C.2. *Dönemin bu dost ülke temsilcilerinin Kongre davetlileri arasında olması, Türkiye ile bu ülkelerin, Lozan’a ve dolayısıyla emperyalizme karşı bir müttefiklik gösterisi, karşı duruşu olarak yorumlanmalıdır.*

^x Erol Mütercimler, *Fikrimizin Rehberi Gazi Mustafa Kemal*. Alfa Yayınları 1948. İstanbul. İnceleme Araştırma 34. 2008,s.853.

^{xi} Gündüz Ökçün. age. Ve İlter Ertuğrul, Cumhuriyet Kurulurken *Devletçiliğin Ayak İzleri*. Telgrafhane Yayınları. Ekim 2017. Ankara.

^{xiii} “Gerçekten, Amasya Tamimi, 1. maddede, ‘Vatanın bütünlüğü, milletin istiklali tehlikededir’ derken uluslararası hukukun tanıdığı bir zaruret hali veya meşru müdafaa halinin varlığını tespit etmekte, 2. maddede İstanbul Hükümetinin üzerinde bulunan mesuliyetin icabını yapmadığına işaret etmekte, dolayısıyla 3. maddede ‘Milletin istiklalini yine milletin azım ve kararı kurtaracaktır’ diyerek, Anadolu’da yaşayan halkın bir ‘millet olarak’ meşru müdafaa hakkının doğduğunu söylemekte, böylece uluslararası hukukun koyduğu meşruyet temellerine bihakkın oturduğunda kuşku bulunmayan Türk Kurtuluş Savaşını başlatmış olmaktadır. Bu hukuk temelini üzerine ‘Erzurum Kongresi’, ‘Sivas Kongresi’ yapılmış, 23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanmış, bu yüce meclisin Hükümeti, uluslararası hukukun kurallarına uygun olarak, Kurtuluş Savaşının idaresini üstlenmiştir” Zeki Hafızoğulları, “İzmir İktisat Kongresi Görüşler ve Değerlendirmeler” *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. C. XVI. S.46.(Ankara: 2000). Türkiye adı da ilk kez Türkiye Büyük Millet Meclisinde resmen yer almış böylece Anadolu topraklarında oturan halkın egemen iradesini ifade eden, yeni bir Devlet ortaya çıkmış olmaktadır.

^{xiii} “Bu Meclisin hukuki niteliği hem bir kurucu meclistir hem de kurtuluş hareketi zaferle sona erinceye kadar vazife başında kalacaktır. 24 Nisan 1920’de TBMM, Mustafa Kemal’in bir önergesini kabul ederken şu noktanın

altını çizmektedir: “(...) Meclisin temsil ettiği millî iradeyi, vatanın mukadderatına hâkim tanımak esastır. TBMM’nin üstünde bir kuvvet mevcut değildir.” Afet İnan, *İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat - 4 Mart 1923*, Türk Tarih Kurumu. XVI. Dizi, 1982, s.8. Ankara.

Günümüzde de güncelliğini hiç yitirmeyen *kurucu meclis* meselesi için yine güncelliğini hiç yitirmeyen bir yapıt için bakınız: Mümtaz Soysal, “*Anayasaya Giriş: İlder Ertuğrul, Mümtaz Soysal’ın ve Kitabın Yargılanışı*”. İmge Yayınları. Ankara. 2011.

^{xiv} Kongrenin yapıldığı Hamparsumyan Han yıkılmış ve yerine otopark yapılmıştır. Bu, İzmir İktisat Kongresine hiç veya yeterince değer verilmediğinin bir kanıtıdır. Yeri gelmişken Ankara Ulus Meydanında yer alan 1930’lar sanayileşmesinin bir anlamda okulu olan Sümerbank Genel Müdürlüğü tarihi binasında son sosyalist devleti yıktıkla başlayan ve Sümerbank’ı tarihten ve hafızalardan sileceğim diyen bir zihniyete uzanan sürecin sonunda bir butiğin açılmış olduğunu da dikkatinize sunmak isterim.

^{xv} Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Türkiye İktisat Kongresindeki Nutukları’nın tam metni için bakınız: Afet İnan, *İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat - 4 Mart 1923*; Yaşar Aksoy, *Kurtuluş Savaşı Işığında İzmir İktisat Kongresi*. Maya Matbaacılık, 1992 yılında 3. İzmir İktisat Kongresi esnasında dağıtılan kitap; İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, *İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat - 4 Mart 1923*, s.45 – 54; Gündüz Ökçün, *Türkiye İktisat Kongresi - 1923 İzmir.-Haberler_Belgeler-Yorumlar*, s.243 – 257; Gazi Mustafa Kemal, “İzmir İktisat Kongresini Açış Nutku” *Atatürk’ün Bütün Eserleri 1923*, Cilt:15. Birinci Basım. Kaynak Yayınları, 2005. s.138 – 148.

^{xvi} Bu konuda Kuruç’un yorumu oldukça aydınlatıcıdır: “*İzmir İktisat Kongresi, aslında İstanbul Ticaret Odası’nun, yani ticaret çevrelerinin Mustafa Kemal ve arkadaşlarından kabilsiz kurtulabilmek için organize etmeye çalıştığı bir toplantının mahiyetinin anlaşılacak daha sonra doğruca Mustafa Kemal ve arkadaşları tarafından organize edilmiş şeklidir. Belki de bu nedenden ötürü Cumhuriyet’in kurucuları bir daha bu Kongre’ye hiç atıfta bulunmamışlardır. İlk atf (...) Kenan Evren ve arkadaşları tarafından yapılmıştır ilk kez 1980’den sonra. Ve o tarihe kadar hatırlanmamıştır. Bu başka bir bahis; ama, şunu gösteriyor ki İzmir İktisat Kongresi’nin organizasyonu bile, içeride iktisat devri için, yani unsur-u asliyi üretici yapabilmek için içeride bir mücadeledir .. Bu mücadele, iktisat devrine erişmek isteyen cumhuriyetçi kadrolarla, "iktisat bizden sorulur" diyen, benim “yükselen sınıflar” dediğim –sosyolog arkadaşlarım varsa özür dilerim- sınıflar arasındadır. Yani, ticaret sınıfı, yani büyük toprak sahipleri, bir miktar sanayici ve bir miktar finans erbabı arasında. Bunlar arasında bir mücadele vardır ve bu ilk günden bellidir. Ve bu, 1930’larda ortaya çıkacak” Kuruç, 2007.*

^{xvii} Sözcük, İspanyolca “burun” karşılığı “cabo”dan gelmektedir, “burundan buruna”, yani kıyı boyunca ülke limanları arasında ve yalnız ulusal bandırayla yapılan deniz ticareti hakkı anlamında kullanılır.

^{xviii} Feroz Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, çev. Fatmagül Berktaş Baltalı. Kaynak Yayınları, 1996. s.186.

^{xix} Hazır söz emekten açılmışken bir küçük hatırlatma: Kongre sonunda, katılan gruplar adına bir takım iktisat esasları kabul edilmiştir. İşçi Grubu iktisat esasları arasında: (madde 14): (Bir Mayıs) gününün Türkiye İşçileri Bayramı olarak kanunen kabulü de yer almaktadır. (Sanayi ve işçi müttefiklik, çiftçi ve tüccar ekalliyetle kabul) Ökçün 1981,s.432.

^{xx} Attilâ İlhan, *Hangi Atatürk*. V. Baskı. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2008.s.400 – 401. İstanbul.

^{xxi} Attilâ İlhan 2008: 402.

^{xxii} Korkut Boratav, *Dünden Yarına Atatürk ve Atatürkçülük*. Açık Oturum. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No:594, 2007. Ankara.

^{xxiii} Misak-ı İktisadi’nin tam metnine ekte yer verilmiştir. Metni oluşturan esaslara dönük eleştirilere ait ayrıntılar için; Serdar Şahinkaya, “*Yollar Dikensiz Gül Bahçesi Değildi: Türkiye (İzmir) İktisat Kongresi (17 Şubat – 4 Mart 1923). Nasıl Toplandı? Kimler Katıldı? Hangi Kararlar Alındı?*”. Görsel Sunum. İnönü Vakfı. Pembe Köşk. 19 Nisan 2014. Ankara.

^{xxiv} Kâzım Karabekir *İktisat Esaslarımız – Hatıra ve Zabıtlarıyla 1923 İzmir İktisat Kongresi*,’s. 31–33’den alınmış ve yazım şekli korunmuştur. Serdar Şahinkaya.